

ali je prema starim nacrtima poznat cjelovit oblik trobrodne bazilike s upisanim transeptom, iznad kojega je stajala kupola na kružnome tamburu. I od grada nalazila se crkva Sv. Petra, jezgra staroga predgrađa Lučac, od koje je ostao zabat oltarne pregrade (u Arheološkomu muzeju). U predgrađu Veli Varoš najstarija je predromanička crkva Sv. Mikule u obliku križa u pravokutnu tijelu, izrazito bizantskih utjecaja, s četiri stupa što nose uzdužni bačvasti svod i transept (oko XI. st.). U XII. je st. crkvi dograđen romanički portal i postavljena oltarna pregrada, a prvotna je kupola zamijenjena niskim zvonikom koji je obnovljen u restauratorskim radovima 1949. Na JZ rtu splitske luke preživljava u sklopu benediktinskoga samostana velika trobrodna bazilika Sv. Stjepana s polukružnom apsidom i nartekсом. U postojećoj maloj crkvi iz XIX. st. očuvano je šest stupova iz Dioklecijanove palače, upotrijebljenih i u srednjovj. bazilici. Na Z je rtu Marjana predromanička crkva Sv. Jurja (oko X. st.), jednobrodna građevina s polukružnom apsidom, kojoj je izvorni bačvasti svod zamijenjen šiljastim gotičkim svodom. Na S strani splitskoga poluotoka odlično je očuvana predromanička crkva Sv. Trojice (oko IX. st.), najvredniji primjer osebujnoga centralnog tipa šesterolisne osnove (kupola obnovljena 1971). U predjelu Sućidar istraženi su ostaci predromaničke crkvice Sv. Izidora, jednobrodne građevine s polukružnom apsidom, raščlanjene leznama u unutrašnjosti. — Predromaničku skulpturu i njezin razvitak pokazuju sarkofazi i oltarne pregrade. Najstariji je sarkofag nadbiskupa Ivana (danas u krstionici) s motivom prekrštenih ljliljana. Na njega se tipski nadovezuje sarkofag priora Petra u vanjskome hodniku katedrale, ukrašen već sasvim u duhu pletorne plastike. Sarkofag nadbiskupa Ivana II (X. st.) ukrašen je karakterističnim motivom križeva i palmeta uokvirenih arkadama, kakav se pojavljuje i na pluteju iz Sv. Mihovila (Muzej hrvatskih arheoloških spomenika). Raznovrsni pleterni motivi nalaze se i na pločama oltarne pregrade od kojih je naknadno sastavljen kršni zdenac u krstionici. Među njima je i plutej s prikazom sjedećega lika vladara, kojemu je podrijetlo još uvijek sporno (katedrala u Splitu ili krunidbena bazilika u Solinu), isto kao i ikonografija (kralj Zvonimir ili Krist), ali je stilski definiran u okviru tzv. zadarsko-splitske skupine skulptura iz XI. st. — Predromaničkoj umjetnosti pripadaju iluminacije u → *Splitskom evanđelistaru* (VI—VIII. st.) i križevi u Riznici katedrale.

Poslije pada države hrv. vladara S. ulazi u sastav Ugarsko-Hrvatske Kraljevine sa statusom autonomnoga grada, podložnoga samo vrhovnoj vlasti kralja. Autonomni je status utjecao na privredni, demografski i prostorni rast, te se S. iz okvira Dioklecijanove palače širio prema zapadu, najprije postupnim povećanjem Z predgrađa, koje u XIV. st. biva zaokruženo čvrstim zidinama i postaje ravnopravni dio grada. U staroj je jezgri nastavljen preobražaj ant. palače gradnjom romaničkih i gotičkih kuća, koje obrubljuju uske ulice što slijede ant. uličnu shemu. Uključenjem nekadašnjega Z predgrađa u gradsko područje, peristil ostaje samo crkveni trg (Trg Sv. Dujma), a Trg Sv. Lovre postaje municipalnim središtem na kojemu se u XV. st. gradi komunalna i kneževa palača. Ulična se mreža Z dijela grada djelomično nadovezuje na Dioklecijanovu palaču, a djelomično na prethodnu rim. centurijaciju.

Osnovnu značajku arhitekturi toga razdoblja daju mnogobrojne romaničke stambene kuće unutar i izvan palače, koje uglavnom slijede već spomenuti tip jednočelijske zgrade s prodavaonicama ili radionicama u prizemlju i stanovima na katu. Raskošni je primjer složenijega tipa palača kraj Zlatnih vrata (Dioklecijanova ulica). Nekoliko romaničkih palača pripada razvijenijem tipu sa širokim pročeljima raščlanjenim biforama i prozorima (palača Luccari u Ul. Sv. Ivana, zgrada današnjega hotela »Central«). Kasnoromanička palača Ciprianis (1394), koja se nalazi izvan Zapadnih vrata, ima na pročelju dvije heksafore s dvostrukim stupovima. — Glavni je urbani naglasak romaničkome Splitu davao zvonik katedrale, započet u XII. st., što ga grafički izvori poč. XV. st. prikazuju kao završenu građevinu. Krajem XV. i poč. XVI. st. zvonik je povišen i završen gotičko-renesansnim gornjim katom; izgrađen u formalnim stilskim okvirima romanike, vitkošću i perforiranošću svojih ploha najavljuje gotiku. — Romaničkoga su stila skulpture sa životinjskim likovima na zvoniku katedrale, na kojemu su uzidani i duboki reljefi s likovima svetaca Staša, Dujma i Petra, rustični rad majstora Otta iz XIII. st., te kompozicije »Rođenja« i »Navještenja«, koje se pripisuju krugu trogirskoga majstora Radovana. U unutrašnjosti katedrale ističe se svojom plastičnošću

PROTIRON DIKLECIJANOVE PALAČE

romanička propovjedaonica. Katedrala ima i vrlo vrijedna ostvarenja drvene skulpture: vratnice, koje je 1214. izradio majstor A. Buvina i koraška sjedala izrezbarena sred. XIII. st., koja u bogatoj ornamentici i ikonografiji pokazuju utjecaje lombardijske romanike, Bizanta i islam. dekoracije. Iz crkve Sv. Luke potječe oslikani drveni reljef s prikazom triju svetih zaštitnika (Riznica katedrale). — Slikarstvo romanike zastupano je ikonama iz XIII. st. (iz crkava Gospe od zvonika, Sustipana i Gospe od Žnjana, sada sve u Riznici katedrale) te veoma izražajnim raspelom u samostanu Sv. Klare. Adriobizantinske osobine osim triptiha iz Arheološkoga muzeja pokazuju i primjeri knjiškoga slikarstva u Riznici katedrale, kao što su *Misal* s kraja XII. st. i svezak Origenove rasprave »*Super exodum*« s mnogobrojnim inicijalima.

CRKVA SV. MIKULE U VELOME VAROŠU

